

فہنک نامہ شروند

داود پہلوان سفایی نائینی

سرشناسه: پهلوان صفایی نایینی، داود، ۱۳۴۰ -

عنوان و نام پدیدآور: فرهنگ‌نامه شهروند اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، حقوقی

داود پهلوان صفایی نایینی؛ سرویراستار سید محمد بصام؛

ویراستاران فاطمه رجبی بهشت‌آباد، معصومه احمدی بینش.

مشخصات نشر: تهران: شبکه اندیشه، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۵۱۲ ص.

شابک: ۲۵۰۰۰۰ ریال: ۵-۰۵-۷۷۶۰-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتاب‌نامه.

موضوع: اطلاعات عمومی

موضوع: شهروندان -- دایره‌المعارف‌ها

رده‌بندی کنگره: ۴۱۳۹۴ ف ۹ پ / AG ۳۶

رده‌بندی دیویی: ۰۳۹

شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۵۵۸۷۹

فرهنگ‌نامه شهروند

(اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی - موفی)

مؤلف: داود پهلوان صفایی نایینی

سرویراستار: سید محمد بصام

ویراستاران: فاطمه رجبی بهشت‌آباد؛ معصومه احمدی بینش

حروف‌نگار: معصومه کجانی | نمونه‌خوان: فهیمه دژم

صفحه‌آرا: سید علی میرحسینی | طرح جلد: مسعود صفارنژاد

ناشر: شبکه اندیشه | قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان | سال نشر: ۱۳۹۴ | نوبت چاپ: اول

تیراژ: ۱۰۰۰ | چاپخانه: مهرنقش | صحافی: نوری

مرکز پخش: پخش فرهنگ (۰۲۱-۶۶۴۸۲۱۵۰) | شابک: 5-05-7760-600-978

کلیه حقوق این کتاب برای مؤلف محفوظ است

فهرست

۴۷.....	آمارششم	۱۳.....	پیش‌گمار
۴۸.....	آیین دادرسی	۱۷.....	آپارتاید
۵۰.....	آیین دادرسی مدنی	۱۹.....	آدم‌ربایی
۵۱.....	آیین شین‌تو	۲۰.....	آرمانشهر
۵۲.....	آیین شکایت (دادخواهی)	۲۱.....	آزادسازی تجارت
	«الف»	۲۴.....	آزادی
۵۳.....	بلاغ	۲۶.....	آزادی آموزش و پرورش
۵۴.....	اُپوزسیون	۲۷.....	آزادی اجتماع
۵۴.....	اتحادیه‌انیت	۲۹.....	آزادی بیان
۵۸.....	اتحادیه اروپا غربی	۳۱.....	آزادی سیاسی
۵۹.....	اتحادیه عرب	۳۴.....	آزادی عقیده و اندیشه
۶۰.....	اتحادیه ملت‌های جنوب شرقی آسیا	۳۶.....	آزادی قراردادها
۶۱.....	اجاره	۳۷.....	آزادی مجامع
۶۲.....	احتکار	۳۸.....	آزادی مطبوعات
۶۴.....	احزاب چپ‌گرا	۴۰.....	آزادی و مصونیت مسکن
۶۶.....	احضارنامه	۴۲.....	آژانس بین‌المللی انرژی
۶۷.....	اخاذی	۴۳.....	آژانس بین‌المللی انرژی اتمی
۶۷.....	اختلاس	۴۴.....	آژانس یهود
۶۸.....	اخلاق بین‌المللی	۴۴.....	آشویتز
۷۰.....	اخوان المسلمین	۴۶.....	آمار جنایی
۷۲.....	ادیات فلسطین		

۱۲۰.....	اعاده دادرسی	۷۳.....	اراضی موات
۱۲۱.....	اعلامیه جهانی حقوق بشر	۷۴.....	ارتباطات میان فردی
۱۲۴.....	أفت تحصیلی	۷۶.....	ارتجاع
۱۲۵.....	إفساد فی الارض	۷۷.....	ارتداد
۱۲۶.....	افکار عمومی	۸۰.....	ارتشا
۱۲۹.....	اقتدار	۸۱.....	ارز
۱۳۰.....	اقتصاد توسعه	۸۲.....	ارزش افزوده
۱۳۱.....	اقتصاد کلان	۸۴.....	اساننداری
۱۳۲.....	اقدامات تأمینی	۸۶.....	استراتژی
۱۳۲.....	اقلیت های مذهبی ایران	۸۸.....	استرس
۱۳۴.....	اِکو	۹۰.....	استعمار
۱۳۷.....	امپریالیسم	۹۲.....	استعمار نو
۱۴۰.....	امربه معروف ونهی از منکر	۹۳.....	استقلال بحرین
۱۴۸.....	امنیت اقتصادی	۹۴.....	استیضاح
۱۴۹.....	امدیت انسانی و حقوق بشر	۹۶.....	اسرائیل
۱۵۱.....	امنیت عمومی	۹۷.....	اسکناس
۱۵۴.....	اموال عمومی و مشترک	۹۸.....	اسم تجاری
۱۵۶.....	اموال منقول	۹۹.....	اسناد تجاری
۱۵۸.....	انتخابات آزاد	۱۰۱.....	اسیدپاشی
۱۶۱.....	انتظار بشر از دین	۱۰۱.....	إشاعه فحشا
۱۶۳.....	انتفاضه	۱۰۳.....	أشور
۱۶۵.....	انتقاد و انتقادپذیری	۱۰۷.....	اصل برائت
۱۶۸.....	انجمن حجتیه	۱۰۸.....	اصلاح ذات البین
۱۷۰.....	انحصار وراثت	۱۱۰.....	اصلاح گرایی
۱۷۲.....	انزو و اطلبی	۱۱۱.....	اصول آیین دادرسی
۱۷۴.....	انسان شناسی	۱۱۲.....	اضطراب
۱۷۷.....	انقلاب	۱۱۳.....	اطلاعات و جاسوسی نظامی
۱۷۸.....	انواع ضرر و زیان	۱۱۷.....	اظهارنامه
۱۸۰.....	اوپک	۱۱۸.....	اعاده حیثیت

«پ»

۲۲۹	پذیره نویسی
۲۳۰	پروتکل
۲۳۱	پست مدرنیسم
۲۳۲	پلورالیسم
۲۳۴	پلیس اداری
۲۳۵	پناهنده
۲۳۷	پوزیتیویسم
۲۳۸	پول
۲۳۹	پول الکترونیکی
۲۴۰	پول شویی

«ت»

۲۴۳	تابعیت
۲۴۴	تأمین
۲۴۵	تروریسم
۲۴۷	تعهد سازمانی
۲۴۸	تفکات فرا
۲۴۹	تکنولوژی
۲۵۰	تلویزیون
۲۵۱	توانمندسازی
۲۵۲	تورم
۲۵۴	توسعه
۲۵۶	توقیف و حبس غیرقانونی
۲۵۶	تولید ناخالص ملی (GNP)
۲۵۷	توهین
۲۵۹	تهاجم فرهنگی
۲۶۱	تهدید

۱۸۲	اوراق سلف
۱۸۴	اوراق قرض الحسنه
۱۸۷	اوراق قرضه
۱۸۸	اوراق مضاربه
۱۸۹	اولیای دم
۱۹۰	اومانیسم
۱۹۱	ایده آلیسم
۱۹۲	اینترنت

«ب»

۱۹۷	بازار
۲۰۰	بازپرس
۲۰۱	بازجویی
۲۰۴	بازداشت
۲۰۶	بازی
۲۰۷	بانک
۲۰۹	بانک جهانی
۲۱۰	بخشداری / دهرداری
۲۱۲	برات
۲۱۳	برهکار
۲۱۶	بلوک شرق و غرب
۲۱۸	بودجه
۲۲۰	بورس
۲۲۱	بوروکراسی
۲۲۳	بهداشت اجتماعی
۲۲۴	بهداشت روانی
۲۲۵	بیت المقدس
۲۲۶	بیکاری
۲۲۷	بیمه

«ج»

- جهان سوم ۳۰۴
- جهانی شدن ۳۰۵
- «ح»
- حادثه یازده سپتامبر ۳۰۷
- حاکمیت ۳۰۸
- حاکمیت قانون ۳۰۹
- حجاب ۳۰۹
- حزب ۳۱۲
- حزب اسلامی کار ۳۱۲
- حزب اعتدال و توسعه ۳۱۳
- حزب الله ۳۱۴
- حفظ نظام ۳۱۶
- حق آزادی بیان ۳۱۷
- حق آزادی مذهب ۳۱۸
- حق الله / حق الناس ۳۱۹
- حق تعیین سرنوشت ۳۱۹
- حق سیادت ۳۲۰
- حق منافع به شخصیت ۳۲۱
- حقوق ۳۲۳
- حقوق اداری ۳۲۴
- حقوق اساسی ۳۲۵
- حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۳۲۵
- حقوق اقلیت‌های دینی ۳۲۶
- حقوق بشر ۳۲۷
- حقوق بین الملل بشردوستانه ۳۲۸
- حقوق بین الملل ۳۲۹
- حقوق بین الملل پناهندگان ۳۳۰
- حقوق دیپلماتیک ۳۳۱
- حقوق عمومی ۳۳۲
- جامعه روحانیت مبارز ۲۶۳
- جامعه زنان انقلاب اسلامی ایران ۲۶۴
- جامعه مدرسین حوزه علمیه قم ۲۶۵
- جبهه آزادی بخش فلسطین ۲۶۶
- جرایم سازمان یافته ۲۶۷
- جرایم افتخاری ۲۶۸
- جرایم سایبری ۲۷۰
- جرایم ممنوعه ای ۲۷۱
- جرایم ناشی از تنش‌های اجتماعی ۲۷۲
- جرایم نظامی ۲۷۴
- جرم ۲۷۵
- جرم سیاسی ۲۷۷
- جلب ۲۷۷
- جمعیت ایارگران انقلاب اسلامی ۲۸۱
- جمهوری ۲۸۲
- جمهوری اسلامی ۲۸۴
- جناح چپ سنتی ۲۸۵
- جناح چپ مدرن ۲۸۶
- جناح راست سنتی ۲۸۸
- جناح لیبرال ۲۸۹
- جناح‌های چپ، راست و میانه ۲۹۱
- جناح‌های جنگی ۲۹۲
- جنبش اجتماعی ۲۹۳
- جنبش عدم تعهد ۲۹۴
- جنگ تحمیلی ۲۹۶
- جنگ روانی ۲۹۹
- جنگ هسته‌ای ۳۰۰
- جهان اسلام ۳۰۲

۳۶۳.....	دولت موقت
۳۶۴.....	دهکده جهانی
۳۶۵.....	دین
۳۶۶.....	دیوان عالی کشور
۳۶۷.....	دیوان عدالت اداری
۳۶۸.....	دیوان محاسبات

«ر»

۳۶۹.....	رناليسم
۳۷۰.....	راديكال / راديكاليسم
۳۷۰.....	رشد اقتصادی
۳۷۱.....	رشمه
۳۷۲.....	روابط بين الملل
۳۷۴.....	روابط عمومی
۳۷۶.....	رياست جمهوری

«س»

۳۷۹.....	سازمان
۳۸۰.....	سازمان داری
۳۸۱.....	سازمان بازرگانی کا کشور
۳۸۱.....	سازمان پيدايان ائتلاف شمالی (ناتو)
۳۸۳.....	سازمان تجارت بين الملل
۳۸۴.....	سازمان تجارت جهانی
۳۸۵.....	سازمان ثبت اسناد و املاک کشور
۳۸۶.....	سازمان رسمی و غیررسمی
۳۸۷.....	سازمان قضایی نیروهای مسلح
۳۸۸.....	سازمان کنفرانس اسلامی
۳۸۹.....	سازمان ملل متحد
۳۹۰.....	سانسور
۳۹۱.....	سایبرسکس

۳۳۲.....	حقوق فرهنگی بشر
۳۳۳.....	حکومت
۳۳۴.....	حماس

«خ»

۳۳۷.....	خاور میانه
۳۳۸.....	خسارت تأخیر تأدیه
۳۳۹.....	خصوصی سازی
۳۴۰.....	خط مشی
۳۴۱.....	خلیج فارس
۳۴۲.....	خودکشی

«و»

۳۴۵.....	دادخواست
۳۴۶.....	دادخواست تجدید نظر
۳۴۶.....	دادرسی
۳۴۶.....	دادستان
۳۴۸.....	دادسرا
۳۴۹.....	دادسرا و دادگاه ویژه روحانیت
۳۵۰.....	دادگاه
۳۵۲.....	دادگاه اطفال
۳۵۳.....	دادگستری
۳۵۵.....	دبیرخانه سازمان ملل متحد
۳۵۶.....	درآمد ملی
۳۵۶.....	دعوا
۳۵۷.....	دعوی خصوصی / مدعی خصوصی
۳۵۸.....	دلایلی
۳۵۸.....	دموکراسی
۳۶۰.....	دولت
۳۶۱.....	دولت الکترونیک

«ع»

۴۲۹.....	عدالت اقتصادی	۳۹۵.....	سرمایه‌داری
۴۳۱.....	عرضه	۳۹۶.....	سرمایه‌گذاری

«ف»

۴۳۳.....	فراکسیون	۳۹۸.....	سفته
۴۳۵.....	فرهنگ سازمانی	۳۹۸.....	سکولاریسم
۴۳۵.....	فرهنگ مردمی	۴۰۰.....	سکولاریسم رسانه‌ای
۴۳۶.....	فساد مالی	۴۰۱.....	سلاح‌های کشتار جمعی
۴۳۷.....	فمنیسم	۴۰۳.....	سلسله پهلوی

«ق»

۴۳۹.....	القاعده	۴۰۵.....	سازمان اندازه
۴۴۰.....	قانون اساسی	۴۰۶.....	سواد رسانه‌ای

«ک»

۴۴۱.....	کارت اعتباری	۴۰۷.....	سوسیالیسم
۴۴۲.....	کارشناسان رسمی دادگستری	۴۰۸.....	سیاست پولی
۴۴۳.....	کارفرما	۴۱۰.....	سیاست جنایی
۴۴۳.....	کارگر	۴۱۰.....	سیاست خارجی
۴۴۴.....	کالای عمومی	۴۱۱.....	سیاست‌گذاری عمومی
۴۴۵.....	کشورهای غیرمتعهد	۴.....	سینما

«ش»

۴۴۱.....	کارت اعتباری	۴۱۵.....	شاخص قیمت
۴۴۲.....	کارشناسان رسمی دادگستری	۴۱۶.....	شبکه اطلاعاتی
۴۴۳.....	کارفرما	۴۱۷.....	شخص حقیقی و حقوقی
۴۴۳.....	کارگر	۴۱۸.....	شرکت با مسئولیت محدود
۴۴۴.....	کالای عمومی	۴۱۸.....	شرکت سهامی
۴۴۵.....	کشورهای غیرمتعهد	۴۲۰.....	شوراهای محلی
۴۴۶.....	کلیسا	۴۲۱.....	شورای امنیت
۴۴۷.....	کمیته حقوق بشر (HRC)	۴۲۲.....	شورای حل اختلاف
۴۴۸.....	کمیته بین‌المللی صلیب سرخ	۴۲۳.....	شورای همکاری خلیج فارس (PGCC)
۴۴۹.....	کمیسیون اصل ۹۰	۴۲۵.....	شهرداری
۴۵۰.....	کنفدراسیون	۴۲۶.....	شهروند و شهروندی
۴۵۰.....	کنوانسیون حقوق کودک		
۴۵۲.....	کودک‌آزاری		
۴۵۳.....	کودکان استثنایی		

فهرست

«ن»

- ۴۸۱..... ناسیونالیسم
۴۸۲..... نظام‌های اقتصادی
۴۸۳..... نوآوری

«و»

- ۴۸۵..... وِتو
۴۸۷..... وثیقه
۴۸۷..... وصیت
۴۸۹..... وکالت
۴۹۰..... ولایت فقیه

«ه»

- ۴۹۳..... هیئت وزیران و وزارتخانه‌ها

«ی»

- ۴۹۵..... یارانه
۴۹۵..... یونیست
۴۹۷..... کتاب‌نا

- ۴۵۲..... کیفرخواست

«ک»

- ۴۵۷..... گفت‌وگوی تمدن‌ها

«ل»

- ۴۵۹..... لیبرالیسم

«م»

- ۴۶۱..... مالیات
۴۶۲..... مالیات اسد می
۴۶۳..... مالیات بر ارزش افزوده
۴۶۴..... مجمع عمومی سازمان ملل
۴۶۵..... مدرنیته
۴۶۶..... مدرنیسم
۴۶۷..... مدیریت
۴۶۸..... مدیریت راهبردی
۴۶۹..... مدیریت ریسک
۴۶۹..... مدیریت منابع انسانی
۴۷۰..... مذاکره
۴۷۲..... مراجع قضایی
۴۷۲..... مزایده و مناقصه
۴۷۳..... مسئولیت مدنی
۴۷۴..... مصونیت قضایی
۴۷۵..... مطبوعات
معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای
۴۷۶..... (NPT)
۴۷۷..... معنای زندگی
۴۷۸..... ممنوعیت شکنجه

پیشگفتار

در دهه های اخیر، انبوهی از کتاب ها با عنوان فرهنگ نامه، دانشنامه و دایرةالمعارف در ایران منتشر شده است. این جنبش علمی-فرهنگی نویدبخش رونق دیگر بار دایرةالمعارف نویسن و نگارین موسوعه ها در جهان اسلام به ویژه ایران است. فرهنگ نامه ها به دو دسته تخصصی و عمومی تقسیم می شوند. فرهنگ نامه های تخصصی شامل آگاهی های زبده درباره یک رشته علمی هستند، مانند کتاب قانون ابن سینا که ویژه دانش پزشکی است؛ و فرهنگ نامه ها، عمومی که آگاهی های مختصر، مفید و معتبر درباره چندین دانش یا رشته علمی را در بردارند. کتاب «فرهنگ نامه شهروند» از دسته اخیر به شمار می رود. بنابراین، بجاست ابتدا به دو اصطلاح «فرهنگ نامه» و تفاوت آن با واژگان مشابه و نیز واژه «شهروند»، سپس به ساختار محتوای این کتاب پرداخته شود. اصطلاحاتی نظیر واژه نامه، لغت نامه، دیکشنری، فرهنگ لغت، مفهوم واحدی دارند. در تداول عام، معمولاً اصطلاح فرهنگ را با فرهنگ نامه، دانشنامه و دایرةالمعارف هم معنا می دانند. شاید معنای سه واژه فرهنگ، دانشنامه و دایرةالمعارف نزدیک به هم باشد، ولی میان فرهنگ و آن سه دیگر تفاوت های عمده ای وجود دارد که بهتر است از انتخاب نام هریک به جای دیگری پرهیز شود. بنابراین، مفاهیم فرهنگ و فرهنگ نامه یا دایرةالمعارف به اختصار بیان می شود.

واژه نامه، لغت نامه یا همان فرهنگ، کتابی است که محتوای لغت داشته باشد. لذا واژه «Dictionary» در زبان انگلیسی و واژه «Dictionnaire» در فرانسه و واژه «قاموس» یا «مُعْجَم» در عربی، معادل آن قرار می گیرد که ساختار و محتوای آن با دایرةالمعارف و دانشنامه و فرهنگ نامه کاملاً متفاوت است.

فرهنگ‌نامه، اسم مرکب فارسی به معنای کتابی است که در آن دانش و فرهنگ باشد. فرهنگ‌نامه را برابر دایرةالمعارف در عربی قرار داده‌اند. فرهنگ‌نامه کتابی است که در آن آگاهی‌های گزیده و معتبری از سایر رشته‌های علوم یا یکی از دانش‌های خاص بشری به صورت مقاله، حسب موضوع، کوتاه و بلند فراهم آمده است و خواننده آن می‌تواند پاسخ سؤال خویش را در موضوع مورد نیازش به آسانی بیابد.^۱

بنابراین گفته شد، در فارسی معاصر، واژه فرهنگ‌نامه، دانش‌نامه و دایرةالمعارف، به یک مفهوم به کار می‌رود که البته با فرهنگ، تفاوت عمده‌ای دارد. بنابراین، دایرةالمعارف یا فرهنگ‌نامه اطلاعات گزیده و آگاهی‌های دقیق، موثق و روزآمد در همه رشته‌های معارف بشری یا رشته‌های خاص است که برپایه دانش و زبان خوانندگان آن توسط متخصصان و زبندگان رشته‌ها مختلف گردآوری می‌شود و سپس بر حسب نظامی خاص (بیشتر الفبایی یا موضوعی) مرتب و منظم می‌گردد. این نوع منابع در زمره کتاب‌های مرجع قرار دارند و خواننده می‌تواند به آسانی پاسخ بسیاری از سؤالات خود را در زمینه مورد نظر بیابد.^۲ فرهنگ و فرهنگ‌نامه، هر کدام اطلاعات خاصی به خواننده می‌دهند و می‌توان گفت گستره اطلاعات موجود در فرهنگ‌ها در راه‌های زبانی است، اما گستره اطلاعات فرهنگ‌نامه (یا دایرةالمعارف و دانش‌نامه) در راه‌های زبانی و دانش بشری است؛ مضافاً اینکه فرهنگ‌نامه از نظر ساختار با فرهنگ متفاوت است. هر چه ممکن است هر دو بر اساس ترتیب الفبا تنظیم شده باشند.^۳

اما واژه «شهروند»، مرکب از دو کلمه «شهر» به معنای جامعه انسانی فرهنگ‌مدار، و پسوند «وند» به معنای عضو و وابسته است. «شهروندی» نیز معمولاً به صورت عضویت در یک قلمروی سرزمینی و یک اجتماع سیاسی تعریف می‌شود. به طور کلی، شهروندی

۱. محمدحسین قرشی، «تاریخچه دایرةالمعارف نگاری در جهان»، کیهان فرهنگی، سال سیزدهم، خرداد و تیرماه ۷۵، شماره ۱۲۷، ص ۳۰.

۲. همان.

۳. برگرفته از: محمدهادی یعقوب‌نژاد، فرهنگ‌نامه اصول فقه (قم)، مرکز اطلاعات و مدارک اسلامی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۹، مقدمه.

با اجرای کامل حقوق سیاسی، حق رأی و به دست آوردن یک منصب عمومی سروکار دارد. پس شهروندی شأن است؛ شأنی که به واسطه عضویت در یک دولت، ملت و یک قلمرو، سرزمینی مشخص به فرد داده و فردی که این شأن به او عطا شده و یا آن را به دست آورده است، از حقوق و مزایا و به تبع آن تعهداتی متناسب با همان حقوق و مزایا برخوردار می‌گردد. ویژگی کلیدی کلمه شهروندی، که آن را از «تابعیت» صرف متمایز می‌کند، وجود اخلاق، مشارکت است. بنابراین، شهروندی در مورد روابط انسانی یک تعریف ساده و ایستارانه، بی همه جوامع در همه زمان‌ها به کار رود- بر نمی‌تابد؛ لیکن می‌توان گفت شهروندی «موقعیت» است که فرد با برخورداری از آن می‌تواند در یک جامعه سیاسی، اخلاقی شود و زندگی خود را بر اساس وابستگی‌های متقابل و براساس موازین و تعادل حقوق و مسئولیت‌های اجتماعی ساماندهی کند.^۱

***

در طبقه بندی رده شناختی، این فرهنگ‌نامه، از نظر گستره، مختصر و در یک جلد تدوین شده؛ اما در حوزه موضوع و تنوع وازکا (مدخل‌ها) سعی بر آن بوده است که عموم اصطلاحات رایج در رسانه‌ها، کتاب‌ها و روزنامه‌ها را پوشش دهد و از نظر سطح، ویژه بزرگسالان و از نظر شمول برای همگان باشد. این فرهنگ‌نامه بر اساس تنظیم الفبایی حرف به حرف تدوین شده است که اکنون به برخی از ویژگی‌های آن اشاره می‌شود:

- تبیین مفهوم و معنای هر اصطلاح به صورت کوتاه در ذیل مدخل‌ها با بهره‌گیری از منابع معتبر، از جمله کتب مرجع، مجلات تخصصی، فصلنامه‌ها، روزنامه‌های رسمی، سایت‌های پژوهشی و مقالات معتبر در تارنما و وبلاگ‌ها؛

- بیان معنای لغوی و سیر تاریخی پیدایش و به کارگیری برخی از اصطلاحات؛

- ارجاع به منابع دست‌یافتنی و معتبر که در این اثر به صورت فراگیر از منابع علوم اجتماعی، سیاسی، حقوقی و فرهنگی استفاده شده و مشخصات کتاب‌شناختی آنها در کتاب‌نامه و پانویست آمده است؛

- کوشش در ارائه مطالب پیچیده علمی در قالب الفاظی روان و رعایت ایجاز و پرهیز از مطالب حشو و اضافی که با گستردگی و تنوع مطالب همراه بوده است؛

- آوردن نام بعضی از صاحب نظران و نظریات آنان در همان موضوع و پرهیز از جانبداری های شخصی و تمرکز بر تبیین هر اصطلاح به صورت گزارشی نه تحلیلی.

در این کتاب، به تبیین و توضیح واژگانی پرداخته شده است که گاه از سوی برخی سران و مقامات بلندپایه دولتی، از جمله در مناسبت های مذهبی مانند نماز جمعه و نشست های گوناگون کشوری و بین المللی، شنیده می شود و معنا و مفهوم دقیق آن برای مخاطبان معلوم نیست. البته دایره تمام این واژگان و اصطلاحات، بیش از آن است که در این کتاب وجود دارد و فعلاً نمی توان همه آنها را یکجا و در یک کتاب فراهم آورد؛ و انگهی پرداختن به تمامی آنها نیز بیسته نیست، زیرا هم از حوصله خوانندگان خارج است و هم از آنجا که به وفور به کار نمی رود، یازی به دانستن آنها احساس نمی شود. بنابراین، برخی از شایع ترین اصطلاحات، که گمان می رفته امروزه کاربرد بیشتری داشته باشند، در این کتاب تدوین و تبیین شده و با عنوان «فرهنگ نامه» در اختیار شهروندان گرامی قرار گرفته است.

ناگفته نماند که در این کتاب به واژگان و اصطلاحات مذهبی به ندرت پرداخته شده است؛ زیرا پرداختن به موضوعات مذهبی، که کاربرد عام داشته باشد، خود نیازمند کتاب مستقلی است. بنابراین، این کتاب عهده دار تبیین اصطلاحات و واژگان پرکاربرد اما نامفهوم برای عموم مردم است که بیشتر به حوزه اجتماعی، سیاسی، حقوقی، اقتصادی و فرهنگی مربوط می شود.

در پایان، از سایر دوستان و همکارانی که در آماده سازی، چاپ و نشر این کتاب سهیم بودند، به ویژه مدیریت گروه متنوک (مرکز تخصصی نگارش و ویرایش کتاب) و سایر همکاران ایشان، سپاس گزارم و برای آنان از خدای منان توفیق روزافزون مسئلت می کنم.